

L'historiador
Albert Garcia
Espuche explica
que la Barcelona
de fa 300 anys era
una ciutat
dinàmica, oberta
al món, i amant
de la festa.
ORIOI DURAN

ALBERT GARCIA ESPUCHE. **Historiador i investigador**

Torna al Born

L'historiador Garcia Espuche parla de la Barcelona del 1700, una ciutat dinàmica, connectada amb el món, ben alimentada i molt religiosa, però abocada també a la festa

L'arquitecte de la història

XAVIER CORTADELLAS
Té Barcelona al cap, però la Barcelona que té al cap no és precisament la d'ara. Tampoc no és només la dels primers anys del segle XVIII perquè pensa també en la dels segles XVII i XVI. Albert Garcia Espuche em parla d'una època en què la Barcelona d'avui es va anar fent i que, amb Barcelona, es va anar fent també Catalunya. Una ciutat important, però no pas de les més poblades d'aquells anys, una ciutat que era de les més avançades d'Europa en més d'un aspecte. «El que passava a París dilluns, arribava aquí dimarts o dimecres», em diu. I també: «Hi ha molts motius per pensar que aquest país anava pel camí de ser una segona Holanda. Van desviar-nos lleugerament el 1714». Fa molt de temps que ja ho sabem. Fa quasi tres segles que estem paint-ho.

—Vostè viu al Poblenou. No sé què devia ser això al segle XVIII.

—«No era Barcelona, és clar.

Albert Garcia Espuche (Barcelona, 1951) és historiador i arquitecte, si bé fa més de trenta anys que fa d'historiador. Ha estat director de nombroses exposicions i director de recerca del CCBB. Actualment és director del Projecte del Born. Entre altres obres, ha publicat *Espai i societat a la Barcelona preindustrial* (1988), *El inventario* (2002), *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)* (2006) i *La ciutat del Born. Vida quotidiana i economia a Barcelona (segles XIV a XVII)* (2009). Ha rebut tres vegades el premi Ciutat de Barcelona i el 2010 ha estat guardonat amb el Nacional de Cultura, Patrimoni Cultural.

Hi havia la Llacuna i la resta devien ser camins i camps. No gaire lluny d'aquí devia haver-hi plantacions de tabac, perquè el tabac s'havia començat a posar de moda al segle XVII».

—I que vostè explica que venien els adroguers.

—«Defensaven que l'havien de vendre ells i no gent a qui donaven directament aquest comerç. Els adroguers deien que era un producte que s'elaborava i que per tant l'havien de vendre. Fos com fos, uns d'aquests adroguers, els Duran, van acabar tenint el monopoli del tabac. També es barallaven molt amb els farmacèutics perquè coincidien en la venda d'alguns productes. Una adrogueria era com les botigues de queviures de no fa pas tant, naturalment, els adroguers tenien tendència a voler vendre-ho tot. Em sembla que ho resumeixo prou bé quan dic que venien arsènic i melindros. També eren confiters, cosa que segurament no tots els pastissers d'avui saben. Venien xocolata, per exemple. A més, bo-

AG

na part del seu cosmopolitisme i de la seva empenta s'explica pel fet que venien drogues que els arribaven d'Amèrica o d'altres punts d'Europa. Poca gent com ells tenia tanta facilitat per convertir-se en mercaders i, després, encara, en ciutadans honrats o en petita noblesa».

–Sembla que Barcelona també era bastant cosmopolita cap al 1700.

–«No cal exagerar, però en contrast amb la imatge que ens n'ha arribat, no era gens ensopida ni estava gens aïllada del món. Barcelona és un port del Mediterrani, sempre hem estat a prop de França, d'Itàlia, de València... És lògic, doncs, que les novetats hi arribessin molt abans que a Segòvia o que a Madrid. Al final del XVII, ja hi localitzem dos cafès: un, d'un francès i un altre, d'un milanès, perquè hi havia molts milanesos que eren propietaris de tavernes o d'hostals. Els deien *becos*, que no sé què vol dir. A Madrid, diuen que van tenir el primer cafè d'Espanya i que es deia Fonda de San Sebastián. Més de mig segle abans, ja en funcionaven com a mínim dos a Barcelona».

–M'ha sorprès llegir que pràcticament un dia de cada dos feien festa.

–«Sí, hi havia temps per a tot. S'apuntaven també a totes les modes perquè tenien una gran capacitat de recepció en algunes coses, mentre que, en altres, eren francament capdavanters. Penso en l'argenteria. Sevilla, en aquells anys, era una de les capitals del món. Era força més gran que Barcelona, que només tenia 38.000 habitants, però, proporcionalment, a Barcelona hi havia molts més argenters. De tot plegat, en parlem molt més detalladament a la col·lecció que desenvolupa els temes que tractem al llibre *La ciutat del Born. Vida quotidiana i economia a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. Hi acabarem treballant uns quaranta historiadors... Coneixes la col·lecció?».

–Expliqui, expliqui...

–«Es diu *La ciutat del Born*.

«Barcelona no era gens ensopida ni estava gens aïllada del món»

«Tenien una gran capacitat de recepció en algunes coses, i en altres eren capdavanters»

«La ciutat del segle XVIII no era analfabeta. És impossible, no hauria funcionat»

«El territori ja estava molt travat a la Catalunya del final del XVI»

L'edita l'Ajuntament de Barcelona. De moment, hem publicat cinc volums: *Jardins, jardineria i botànica; Dansa i música; Jocs, triquets i jugadors; Festes i celebracions; i Drogues, dolços i tabacs*. Tenim encarregats articles per arribar a deu volums, però potser n'acabarem fent dotze. Hi haurà *Llengua i literatura, Medicina i farmàcia, Interiors domèstics, Política, economia i guerra; i Indumentària*. Vaig imposar un ritme boig, dos volums per any, que és molt. De moment, ja hem donat a conèixer tres manuscrits inèdits: un, sobre jardineria de l'any 1703; un altre, de Josep Faust de Potau i Ferran, que era a ca l'Ardiaca i on parla de les danses que el seu mestre de dansa li ensenyava. Saps quantes en podem recuperar gràcies a aquest manuscrit? Explica com es ballaven la xacra, la *maribella*, la *màntua*, la *bien querida*... Hi havia violins, guitarres...».

–I el carnestoltes.

–«Que Calderón deia que era el més important d'Europa. Hi ha un sermó del segle XVI en què el predicador explica que no està en contra dels balls de màscares, però sí dels excessos que es feien a Barcelona. Hi havia rues a la Rambla, ball cada vespre al clos, davant del Palau del Virrei, que era més fi, i després el carnestoltes del Born, més popular, amb petards i focs d'artifici. Hi havia llums a totes les finestres, convertien la nit en dia, transformaven els carrers, tal com fan encara avui a Gràcia. A més, era llarguís-sim, començava pels Innocents i arribava fins a la Quaresma. Un viatger turc que va viure el carnestoltes de Barcelona explicava que semblava que durant un temps tots els barcelonins s'haguessin tornat bojos fins que un dia anaven a l'església, deixaven que els possessin una creu de cendra al front i era com si haguessin recuperat el seny. Miquel Parets, que era assaonador, va escriure un dietari on hi deia: 'Té aquesta terra una cosa que, en matèria de fer festes i bullícies, mai s'hi coneixen treballs, que tothom treu

forces de flaqueza'».

–Sorprès també que un assaonador escrivís un dietari.

–«Això també va contra el tòpic que la Barcelona del segle XVIII era analfabeta. És impossible, la ciutat no hauria funcionat. Un assaonador, com un botiguer o com un fabricant de cera, ha de portar uns llibres, s'ha d'escriure amb el seu representant, ha de saber multiplicar o dividir entre lliures, sous i diners, que són unitats diferents... No n'haurien fet prou sabent només les quatre regles. Pensa que un cirurgià s'havia d'examinar en llatí i que un cirurgià era només un barber. Hi havia biblioteques, potser no eren pas molt grosses, però molta gent tenia llibres. Llegien en llatí i en català i en castellà. Alguns, en italià o en francès. I després hi ha encara la feina dels notaris...».

–Vostè explica que a la Barcelona del 1700 n'hi havia noranta.

–«I anaven a tot arreu. Ho documentaven tot, però no per als lletraferits o per als arxius, perquè els seus documents acabaven a les mans de tots els implicats. Posem-hi que un corder de viola es volia fer una casa. Anava al notari amb el mestre de cases. El mestre de cases escrivia tot el que havia fet en un paper, amb tota la riquesa de lèxic que hi havia; el corder l'havia hagut de llegir i havia hagut de dir que hi estava d'acord. Tot això un analfabet no hauria pogut fer-ho. Els notaris eren al peu del carrer, la lletra, també. Però encara hi ha més coses. Es feien fulls volants per celebrar qualsevol festa, explicaven què s'hi feia, per què es feia... Com que aquests fulls no han arribat sembla que no existissin. El municipi també organitzava concursos de poesia, es penjaven les poesies a les cantonades. El proper volum que publicarem de la col·lecció parlarà d'això, es titularà *Llengua i literatura*. Com tots els altres, és un llibre col·lectiu; jo l'única cosa que hi faig és presentar una llista de tres-cents paraules que han des-

Entrem a la ciutat

Parlem de molts temes amb Albert Garcia Espuche. De les portes d'entrada a Barcelona, que tanca venen cada nit. De la quantitat enorme de porcs. «Era literalment una ciutat de porcs. A totes les cases de porcs hi havia un botifarner». De les feines que feien les dones, sovint a casa seva. «Era com si fos una fàbrica dispersa; hi havia les puntaires, les que treballaven per als mercaders, les que feien filigranes». Del

celona es converteix en un centre de serveis, de distribució, d'acabats. Es diu que hi ha menys blaquers, però és perquè hi ha més sabaters. Els blaquers marxen de Barcelona. Baixen els paraïres, però els sastres es multipliquen per dos. I així amb molts altres exemples, com els mariners que es traslladen a Vilanova o a Mataró. El que no va existir és la decadència, fa trenta anys Jordi Nadal i Emili Giralt van escriure un article comparant la Barcelona de 1516 i la de 1716 i la trobaven idèntica. Doncs no és així, Jordi Nadal fa temps que m'ho ha reconegut, van equivocar-se. Fa trenta anys que estic combatent

aquest article. Barcelona el 1700 és una ciutat de sastres, de sabaters, d'argenteres, de passamaners... de tota la gent que treballen a l'últim vagó de les coses. A més, és una ciutat de serveis: de jocs, de festes, de comerç, de teatre...».

—Només hi havia la Casa de les Comèdies.

—«Que feien sèries de 50 comèdies, una diferent cada dia. Generalment, en castellà. A més, però, el que es feia a cada casa, que això no ho podem saber. Què va passar el 1714, quan es va enderrocar el 17% de la ciutat?

Doncs que no es van carregar les fàbriques, per entendre'ns, sinó només una part de les oficines. El territori ja estava molt travat a la Catalunya del final del XVI. L'època decisiva és entre 1550 i 1640, que és quan aquest país entra a la modernitat. Va passar també en altres llocs d'Europa, ja ho sabem, però a Catalunya una mica abans. Em sembla que, després de la llengua, és el que caracteritza més el nostre país: un sistema de vint o trenta ciutats que giren al voltant de Barcelona i que es completa amb tot de capitals mitjanes. Va ser molt prematur. Per dir-ho d'alguna manera, quasi vam tenir abans els traguers que les carreteres».

Hi ha una desmemòria total, també sobre els barris enderrocats. A la Ciutadella, hi ha tres cases. Tothom sap que, quan es va enderrocar la Ciutadella, van fer el parc. Però per què en diem de la Ciutadella? Era més important la part de ciutat que hi havia abans».

—Com n'hauríem de dir?

—«Hi havia diferents barris. Si pensem en la part de monuments religiosos, en podríem dir de Santa Clara. També el pla d'en Lluï, recordant la família Lluï. I, encara, el barri de la Fusina, que era a tocar la muralla de llevant i que era on hi havia les instal·lacions dels argenteres i els jardins

Albert Garcia Espuche, fotografiat al seu despatx. / ORIOL DURAN

més vistosos...».

—Que a vegades en deien horts de regal.

—«O de recreo. També de la Vila Nova. És que una de les característiques més rellevants del segle XVIII és que milloren les condicions econòmiques de les classes populars o mitjanes. I es nota en tot. En el que hi ha a l'interior, en els llibres, que són més petits perquè se'n compren més... Aquest canvi de la base de consum és el resultat de la creació del sistema de ciutats catalanes, que, de fet, és del final del segle XVI. Les indústries barcelonines es van descentralitzar cap a Vilanova, Sitges, Vilafranca, Igualada, Manresa, Granollers, Vic, Mataró... Bar-

Born. «A les 50 cases i escaig que hi havia hagut, hi hem trobat de tot: vidres, fustes, ceràmiques que venien d'arreu d'Europa... tot era material de rebuig; n'exposarem uns 2.000 objectes». De la Casa de la Lleona i la de prostitució. De les barraques que hi havia fora muralla, a la platja, «com una altra ciutat». De la violència, de les apostes, del joc de l'auca, «que és un antecedent de la ruleta, que sembla que té origen català». I, finalment, de l'ofici de cec. «A l'orquestra de corda de Barcelona, tots els músics eren cecs».

aparegut. En aquells anys, però, de decadència de la llengua n'hi ha de res. Recordant aquestes paraules és fàcil constatar com hem oblidat el nostre passat. Penso en el joc, els barcelonins del 1700 jugaven al joc de la raqueta, que és un precedent del tennis i que és el *jeu de paume* francès, i jugaven al palamall, que és un precedent del croquet o del golf o fins i tot del billar, quan es juga a espais petits. Aquesta paraula es conserva en italià, en francès o en anglès. En anglès, justament ha donat nom al Pall Mall, una marca de tabac. A França, es conserven carrers que duen aquest nom perquè era on s'hi jugava. A Barcelona, també hi havia el carrer de Palamall. Era a la part de darrere de la muralla vella de la Rambla, on avui hi ha la Universitat Pompeu Fabra i el frontó Colón, que és l'hereu d'aquesta zona lúdica perquè la ciutat té molta més memòria que nosaltres. Hi jugava molta gent, hi havia un carrer amb aquest nom, hem acabat perdent fins i tot la paraula. Però podria posar més exemples».

—Endavant.

—«Doncs, per exemple, l'anomenat passeig del Born, que era la plaça Major de Barcelona. Ara, no et pensis que vull fer la competència a Vic, però és que és impossible pensar que una ciutat com Barcelona no tingués una plaça Major. La construcció de la Ciutadella va provocar l'enderroc de tota una cara de la plaça i part de l'altra, la resta va quedar oberta a uns canons que la vigilaven. Amb el temps, a algun geni se li va acudir urbanitzar-ho com si fos un passeig. Encara ho és. Era la síntesi de la ciutat, era on passava tot: el mercat, la festa, carnestoltes, fires, solemnitats religioses... També hi havia bona part de les drogueries, no era un lloc aristocràtic... Entre això i les paraules que anem perdent, els tipus de vins, paraules com *la bossa de les tres parròquies...*».

—Què era?

—«Ni idea! Una bossa que portaven penjada. Però per què es deia així? Com el vi de tres nits.